

УДК 811.161.2'367.626

## СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ПРИСВІЙНИХ ЗАЙМЕННИКІВ *МІЙ, ТВІЙ* У РОМАНІ ІРИНИ ВІЛЬДЕ “СЕСТРИ РІЧИНСЬКІ”

Оксана Дільна

*Львівський обласний інститут післядипломної  
педагогічної освіти,  
кафедра гуманітарної освіти,  
вул. Огієнка, 18 а, 79007 Львів, Україна,  
тел.: (032) 244 57 06*

Проаналізовано стилістичні функції присвійних займенників *мій, твій* у романі Ірини Вільде „Сестри Річинські”. Розглянуто типові приклади використання слів цієї частини мови з метою вказати на належність чогось особі, на спорідненість між особами тощо. Особливу увагу звернено на індивідуально авторські випадки вживання займенників для реалізації різноманітних прихованих значень.

*Ключові слова:* присвійний займенник, стилістична функція, звертання, номінатив, перифраз, синекдоха.

Серед цікавих стилістичних засобів, що яскраво виявляються в художньому мовленні, варто відзначити займенники. У наукових розвідках зі стилістики традиційно акцентують на текстотвірній функції слів цієї частини мови й на особливій ролі контексту, того комплексу виражальних засобів, у якому займенники розкриваються своїми відтінками і значеннями, реалізують свої стилістичні можливості” [6, с. 57].

Займенники посідають особливе місце в системі частин мови. З одного боку, вони виконують у тексті допоміжні функції, тому їхнє використання визначається конкретними правилами. З другого боку, там де є правила, можливе їх порушення, що зумовлює експресію. Основний закон використання більшості займенників пов'язаний з особливостями їхньої семантики: вони не називають предмети та ознаки, а тільки вказують на них, тому в тексті традиційно замінюють слова, що вже траплялись, означають, що автор ще раз називає те, що вже відомо читачеві. Така невизначеність семантики призводить до того, що письменник може конкретизувати її на свій розсуд, наповнюючи будь-яким потрібним йому змістом [7, с. 29].

За влучним висловом В. Горпинича, слова цієї частини мови „лише натякають на іменники, прикметники, числівники та прислівники” [3, с. 135]. І. Ющук зазначає, що займенник не має свого постійного лексичного значення (сигніфіката). Він кожного разу залежно від мовної ситуації, певною мірою пристосовуючи свою граматичну форму до тих слів, замість яких його вжито, вказує на інші явища, наповнюється іншим змістом [11, с. 361]. Саме ця абстрактність і втаємниченість семантики слова слугує добрим ґрунтом для творення низки стилістичних фігур.

Ще однією визначальною рисою займенника є „егоцентризм” [4, с. 240]. „Займенникові слова... виділяють різні явища за ознакою співвіднесеності з мовцем”, вказуючи на відоме явище, слова цієї частини мови „передбачають не якісні ознаки, а тільки наявність у полі зору мовця” [1, с. 186]. Таким чином займенники позначають реалії довколишнього світу саме з погляду мовця [4, с. 240]. Отже, висловлювання, що містять

слова цієї частини мови завжди суб'єктивні і досить часто виразно демонструють ставлення мовця до об'єкта обговорення.

Найбільші можливості для авторського, особливо виразного, використання мають особові, присвійні та неозначені займенники. Присвійні займенники вказують, насамперед, на належність особі, що виконує дію: першій (*мій, наш*), другій (*твій, ваш*), третій (*його, її, їхній*) або будь-якій іншій [11, с. 363].

Українські мовознавці здебільшого зосереджували увагу на використанні особових займенників як засобу апеляції. Приміром, М. Скаб [8] серед способів звертання до однієї особи виділяє „*тикання*”, „*викання*», „*микання*», „*вінкання*», „*воникання*», стверджуючи таким чином можливість переносного вживання займенників і важливу стилістичну й експресивну функцію останніх. І. Стрілець [9], Д. Шалацький [10] зараховують особові займенники до найвиразніших засобів номінації адресата мовлення. Т. Матвійчук [5] й А. Капелюшний [4] аналізують роль займенників у творенні тексту (писемного й усного).

Мета статті: проаналізувати на матеріалі художнього твору стилістичні функції присвійних займенників *мій, твій*. З'ясувати експресивне навантаження слів цієї частини мови, які використовують для вказівки на належність особі певного предмета, на спорідненість між особами чи ставлення одне до одного, а також звернути увагу на номінативну функцію займенника та його роль у творенні таких стилістичних фігур, як перифраз і синекдоха.

Роман Ірини Вільде „Сестри Річинські” є цікавим маловивченим об'єктом для лінгвістичних досліджень. На думку П. Загребельного, це „дивно сміливий роман. Зробити героями бездіяльних, пасивних, затурканих обмежених, наївних, цілковито ізольованих від життя п'ятірко дівчат і їхню маму, яка ще у п'ятдесят років живиться романтичними спогадами своєї юності, для якої світ так ніколи й не переріс тихої оселі Ладиків, а все людство уособилося в постаті Ореста Білинського, – зробити, повторюю, оцих дивних людей героями величезного роману, поставити їх у центр розповіді, назвати роман їхнім родовим іменем, вже одне тільки це, здавалося, обіцяло письменниці крах” [2 (1), с. 7].

Виразні стилістичні функції присвійних займенників *мій, твій* виявляються в тексті цього художнього твору. Це зумовлено різними чинниками: індивідуальним стилем автора, темою твору, традицією вживання українських займенників у живому спілкуванні, специфічністю семантики слів цієї частини мови тощо.

*Займенник у складі звертання.* Займенник *мій* (*моя, моє, мої*) часто виступає у складі поширеного звертання, поєднуючись з іменниками, субстантивованими прикметниками і дієприкметниками, що називають осіб, одночасно актуалізуючи, окрім належності, такі додаткові значення:

- родинну спорідненість: „*Хто? Ти наївний, мій мужу, – вона зневажливо гладить його по голові...*” [2(2), с. 13]; „*Це я так, Броніку, для відваги... Броніку, зятю мій дорогий, я тобі сказав чисту правду...*” [2(2), с. 57];
- інтимний зв'язок між закоханими: „*Север, коханий мій, чому я починаю втрачати віру в майбутнє?*” [2(1), с. 570]; „*Ой срібний мій, та я говорю з тобою, гей з небіжчиком, бо відповіді від тебе ані раз не чую!*” [2(2), с. 88]; „*Моя ти жадана... моя виболена... Ух ти, моя недосяжна, ти! – він знову схопив її в обійми...*” [2(2), с. 769 – 770]; „*Ти... ти... чудо моє... казка моя!*” [2(2), с. 790];
- особливий духовний зв'язок мовця з адресатом, тотожність їхніх поглядів: „*Люди, парафіяни мої, – хвилювався Аркадій, аж повіка лівого ока починала дрижати...*” [2(1), с. 75]; „*О дитя моє, в подяку за цю велику ласку*

небесну зітхнемо до серця Ісуса Христа” [2(1), с. 491]; „Ах, **коханий мій** ксьондзе каноніку...” [2(2), с. 443]; „**Моя Мариню**, – сказала на те Олена, – як злодієві треба буде, то він і через десять колючих дротів перелізе” [2(1), с. 690].

Досить часто присвійний займенник є частиною традиційного риторичного звертання до Бога. Таким чином герой висловлює занепокоєння і розпач: „**Ой Боже ти мій**, Боже! Миски не помиті, хата не заметена, мухи гудуть як бджоли в саду, а тут запрошує багачиська в хату” [2(1), с. 131].

Відповідно до норм українського народного мовленнєвого етикету трапляється заміна займенникової форми однини множиною, що засвідчує повагу до батьків і старших осіб загалом: „**Мамко мої солодкі!** – падає він перед нею на коліна в пилюку. – Робіть зі мною що хочете...” [2(1), с. 116].

Використання займенника *мій* (*моя, моє, мої*) у складі звертання традиційно виражає прихильне ставлення мовця до адресата, актуалізуючи другорядні відтінки значення, а саме: прихильність, співчуття, любов, повагу тощо.

*Займенник + назва істоти*. Нерідко присвійні займенники *мій, твій* виступають у ролі означення поряд із назвою особи, яку згадує мовець, спілкуючись з кимось, або у внутрішньому мовленні. Це також слугує додатковою вказівкою на спорідненість з людиною:

- родинну: „Я ніц більше не кажу, але хотів би, щоб тим млином орудував **мій зять**” [2(1), с. 135]; „Кланяються тобі, Олено, вуйки і вуйни та їх діти, **твої** вуєчні **брати й сестри...**” [2(1), с. 18]; „Митрику, – каже йому, – ...ти з Доцькою шлюб взяв. Вона тепер **твоя газдиня**” [2(2), с. 75];

- інтимну: „**Це мій наречений**... доктор Мажарин...” [2(1), с. 396]; „...ходить **мій хлопець** з опущеними плечима, сумний чогось, а мені теж нелегко...” [2(2), с. 75];

- фахову: „Ви не дивіться, пане, що то **мій колега**, але то солідний чоловік, – розумієте?” [2(1), с. 425]; „Адже навіть ваш чоловік, а **мій** дотеперішній **шеф** не завдав собі клопоту...” [2(1), с. 297]; „Але ти невихований, Броник, невихований... Ах, мені соромно, що я **твій шеф**” [2(2), с. 122];

- ідеологічну: „Ти знову берешся мене агітувати, Завадка?! Я, річ ясна, проти польського окупантського уряду, але, скажу тобі, і не за **твоїх більшовиків**” [2(2), с. 216];

- формальну тимчасову: „Дивлюся, а **кури мої** збилися в купу та обдзьобують стіну” [2(1), с. 153]; „**Це** я тобі кажу, і нічого не допоможуть тобі й **твої свідки!**” [2(1), с. 126]; „А я **твій адвокат**. Доктор Гук. Буду боронити тебе” [2(2), с. 162].

Використання присвійного займенника *мій* (*моя, моє, мої*) у сполучі з номінацією особи, окрім вказівки на родинні стосунки, нерідко виражає гордість, яку відчуває мовець за близьку людину. Наприклад: „Але **мій син**, – борониться далі Йосиф Завадка від уявних напастей, – знає тільки одну дорогу: з дому на роботу, а з роботи додому” [2(1), с. 191]; „Слухай мене, хіба не варте сто тисяч те, що я показав тому гицлеві Зілінському, що **мій син** і друкарським майстром став, і честі своєї не запродав?” [2(1), с. 244].

Іноді таке вживання слугує засобом виділення і вивищення людини з-поміж інших. Очевидно, в конкретній життєвій ситуації ця особа є надважливою для мовця, таким чином часто вказують на беззаперечного авторитета: „Ти знаси, що я не хотіла тебе за невістку. Я й тепер певна, що **мій син** вартий кращої долі” [2(1), с. 540]; „Я хочу вам щось

сказати, Сулімане... Навіть **мій наречений** не знає цього..." [2(1), с. 643]; „Коли я не дістану ту тисячу, тоді все викриється... **мій чоловік** дізнається про все... І моє життя скінчене..." [2(1), с. 671].

Деякі описові назви осіб зі займенником *мій* (моя, моє, мої) мають яскравий фамільярний відтінок. Отже, родинні зв'язки не завжди є запорукою теплих взаємин, навіть коли йдеться про найрідніших людей, насамперед, батьків: „*Можеши погратулювати мені. Я – офіційний коректор „Волі Покуття”... Боюся, що ще **мій старий** захоче перепроситися зо мною*” [2(1), с. 203]; „*Мої **старі** завжди мені очі спортом витікали*” [2(1), с. 382]. У цьому разі конотативне значення зневаги посилює субстантивований прикметник *старий* (*старі*).

Особливої фамільярності номінативу надає займенник *твій* (твоя, твоє, твої), вказуючи на спорідненість адресата мовлення з однією людиною чи з цілою групою осіб: „*Я на твоєму місці зробила б так, бо... щось мені здається, що той **твій доктор** – не зовсім чесна людина*” [2(1), с. 588]; „*Ага, ага, розумію. То, на твою думку, Гітлер не розіб'є Советів? Чекай, ти проти війни з Советами, як і **твій Народний фронт***” [2(2), с. 111]; „*Якась дуже несимпатична та **твоя друкарка***” [2(2), с. 741]; „*Ольга сиділа в кріслі, бачила, як батько став на коліна, щоб витягти туфлі з-під ліжка. Мариня, прибираючи, заштовхала їх під саму стіну, і зловтішалася: „А я тобі не допоможу. Хай **твої** улюблені дочечки подають тобі туфлі*” [2(1), с. 162]. Цим займенником мовець доволі часто навмисне відмежовує себе від співрозмовника та названих осіб.

Влучним засобом для підкреслення власного авторитету слугує вживання займенника *твій* у поєднанні зі загальною назвою особи щодо себе самого в мовленні персонажа, що докоряє особі нижчій за статусом (підлеглому) чи молодшій за віком (рідній дитині): „*А, пізнаю... пізнаю вихованнєчко. Це вони вчать тебе пискувати до **твого хлібодавця**... Це так по-комуністичному, що?*” [2(1), с. 380]; „*Я всю свою силу, все своє здоров'я, всі свої молоді роки віддала вам, своїм дітям... А тобі хіба не було б веселіше, коли б **твоя мама** на старість бодай не потребувала гарувати, як ота шкапа?*” [2(1), с. 142]; „*Слухай ти мене, синельку, ти ще мамі в животі ногами фікав, як **твій батько** вважався вже досвідченим друкарем, – зрозуміло?*” [2(2), с. 156]. Перелічені назви осіб в усіх випадках замінюють особовий займенник першої особи.

Неля, звертаючись до сестри Катерини, використовує словосполучення „з твоїм *Безбородьком*”, яка не лише вказує на спорідненість старшої сестри з її майбутнім нареченим, але й на відчуження, дистанціювання мовця від неприємних осіб. Отже, егоцентризм займенника тут особливо виразний, бо демонструє різко негативне ставлення Нелі до Безбородька: „*Йди... іди... до ванькира... бо там з **твоїм Безбородьком** щось коїться...*” [2(1), с. 247].

В іншому випадку поєднання займенника *твій* із загальною назвою особи є своєрідним перифразом, засобом утаємничення, що зближує співрозмовників: „*Давай, небого, вип'ємо це по одній, і нема більше про що говорити. Хай **твій парубок** таки завтра посилає старостів...*” [2(1), с. 137].

*Займенник + назва неістоти*. Присвійні займенники *мій*, *твій* часто вживають у типовій функції, вказуючи на належність особі конкретних предметів: „*Були в мене ще діти, Леоне... мама, хотіла врятувати їх від смерті і от тоді застала **мій пай** у твого тата*” [2(1), с. 210]; „*Я ж казав вам на самому початку... що є два місця на світі, де я себе погано почуваю: це **мій урядовий кабінет і дім***” [2(1), с. 516]; „*Моя шкряна **валізочка** робить враження на тих, хто її ще не примітив*” [2(2), с. 563]; „*Тут такий закон: що хто дістане – мусить ділитися порівну з іншими. І тому я **твоїми яблуками** теж обділила всю камеру*” [2(2), с. 85].

Грапляється використання займенника *мій* у сполучі різноманітними абстрактними іменниками:

- для вказівки на причетність особи до певного кола людей, здебільшого професійного. Таким чином мовець нерідко дистанціюється від співрозмовників або навіть вивисується з-посеред них: *“Не кричи, прошу тебе. Шануй **мій сан**, коли вже себе не шануєш. Я програв Свйкові шість Служб Божих...”* [2(1), с. 319]; *“Слухай мене, **моя організація** виплачує мені щомісяця, розумієш акуратно щомісяця сто злотих...”* [2(1), с. 219]; *“Я перепрошую, пане шефе, я не економіст. **Моя справа** – друкарська”* [2(1), с. 382]; *“Але чого то я до вас зайшла? Я, тобто не я особисто, але **моя “Стріла”**, панно Зоню, розраховує на вас!”* [2(2), с. 253];

- для підкреслення національної та релігійної ідентичності: *“То був **мій народ**. **Моя нація, моя національність**, якої я все життя соромилася перед чужинцями”* [2(2), с. 438]; *“**А моя віра** – може, це смішно комусь, але **моя віра** – то моя спеціальність, фах, пані Катрусю! Суліман-єврей є собі малий король від малої біржі в малім містечку, а ким буде Суліман-вихрест?”* [2(2), с. 457];

- для характеристики психологічного стану особи: *“Такі сцени в нашому домі, на жаль, відбуваються щовечора і погано впливають **на мій настрій**”* [2(2), с. 382]; *“**Мій смуток**, видно, не такий глибокий, коли від якогось часу сняться мені безнастанно зелені луги...”* [2(2), с. 382]; *“Весь **мій розум**, вся **моя свідомість**, всі добрі і злі сили **моєї волі** були скеровані тільки на одне: рятувати Севера”* [2(2), с. 405]; *“Бідна ти моя. **Твоя** благородна **брехня** і так ні до чого не придалася...”* [2(2), с. 819].

Грапляються займенникові повтори, приміром: *“**Мій гонор, мій характер, моя совість** не дозволять мені робити таке з дівчиною”* [2(1), с. 116]. Цей прийом є додатковим мовним засобом для самоствердження особи перед співрозмовником (матір’ю), який є беззаперечним авторитетом для мовця.

Рідше присвійний займенник стосується подій, цілих часових періодів, що відіграють особливу роль у житті людини: *“Я мамці поясню. Тепер маємо пів до десятої. В одинадцятій годині **мій шлюб**”* [2(2), с. 764]; *“Коли б не те, що сьогодні **твоє вінчання**, то нізащо на світі я не дався б на це лайдацтво”* [2(1), с. 650]; *“Я хотіла б поговорити з тобою про одну справу без свідків. Про щось, що стосується **твого минулого**”* [2(2), с. 332].

Іноді використання присвійного займенника *мій* є вказівкою на егоїстичні наміри мовця. Наприклад, у мовленні Катерини Річинської такий прийом яскраво демонструє її дистанціювання від інтересів родини і зосередження на власних: *“Я – найстарша дочка Олени Річинської. Пане меценасе, я на хвилинку затримаю вас. Мама, – я хочу попередити вас щодо мами. По смерті батька треба було провести деякі фінансові операції на користь родини, мама не має в цих справах зеленого поняття... і це дуже утруднює **моє становище**. Я хочу, щоб ви переконали маму, що ми зробили абсолютно правильно, що, власне, так і треба”* [2(1), с. 395].

Бронко Завадка в подібній ситуації займенником *мій* підкреслює розмежування особистих інтересів і станових, оберігаючи таким чином свої взаємини з Ольгою Річинською від сторонніх очей: *“Це **моя особиста справа!** – це ніколи так зухвало не відповідав своїй вчительці”* [2(2), с. 794].

Вживаючись у художньому тексті, займенники нерідко змінюють своє значення, виступаючи специфічним засобом увиразнення. Приміром, займенник *мій* у романі Ірини Вільде “Сестри Річинські” нерідко слугує додатковою вказівкою на високий, рідше –

винятковий, ступінь спорідненості з чимось. Так, Слава Річинська вживає його щодо посади, яку неодмінно хоче отримати. Молода панна щиро вірить, що обов'язково знайдеться пристойна робота для неї, – особи, яка наділена низкою хороших професійних якостей: *“Газети ще зовсім свіжі, навіть липкі від фарби. Це дає мені підставу сподіватись, що ніхто ще не встиг перехопити **“мою” посаду**. Накидаюся на оголошення, наче несамовита. На жаль, з першого ж погляду зауважую, що рубрика *“Шукають праці”* незрівнянно більша від тієї, що під назвою *“Вільні посади”*. Перебігаю очима *“Вільні посади”* у трьох газетах і не знаходжу нічого, що підходило б під **мої спроможності”** [2(2), с. 558].*

Натомість займенник *мої* з уст героїні звучить уже не як вказівка на особливість чи винятковість, а радше свідчить про досить скромні знання й уміння дівчини, які, вочевидь, є недостатніми для отримання пристойної роботи. Займенник, вказуючи на індивідуальність професійних *“спроможностей”* особи, додатково слугує засобом реальної і тверезої оцінки скромних професійних якостей дівчини, можливо, навіть применшує їх.

В іншому випадку присвійний займенник з уст Слави звучить як підкреслення особливості й винятковості ситуації, що склалась у її житті. Таким чином дівчина протиставляє себе старшій сестрі: *“Як же поясню, що **моя справа** має протилежно відмінний характер від справи Безбородька?”* [2(2), с. 399].

*Займенникова опозиція мій – твій*. Займенники *мій, твій* доволі часто використовують з метою протиставити й розмежувати інтереси мовців, вказуючи на відмінність їхніх поглядів (політичних, ідеологічних тощо), наприклад: *“Хто **твій** заклятий ворог, а ти ворогів маси більше, ніж я волосся, то той відтепер **мій** сердечний приятель...”* [2(1), с. 128].

Ці займенники слугують лаконічним підтвердженням того, що особи є представниками різних суспільних класів, демонструють їхню несумісність з точки зору громадськості і навіть самих мовців. Приміром, про непорозуміння між закоханими – Ольгою Річинською і Бронком Завадкою – та про конфлікт їхніх інтересів як представників різних “станів”, добре сигналізують якраз морфологічні маркери – присвійні займенники *мій, твій*, вжиті в номінативній функції. Займенникові номінації осіб, з одного боку, підтверджують спорідненість співрозмовників, утаємничують мовлення. З другого боку, такі назви мають яскравий фамільярний відтінок. Наприклад: *“Але й ти, моя біла панно, будь приготована, що нас з тобою чекає ще одна гірка пілюля. **Твої** будуть переслідувати тебе за “зраду станів”, а з мене **мої** кров цідитимуть, що зв'язався з “попадяною”* [2(2), с. 768].

Таке протиставлення мовець може вживати, аби образити і принизити адресата мовлення, підкреслюючи при цьому власний авторитет, приміром: *“Мартинчуку! Чуєш, кінець діло хвалить: **моя** дівка ходить по-молодицьки зав'язана, а **твоя** до суду-віку кримінальчиною так і залишиться”* [2(2), с. 262]; *“Тепер ти розумієш, яке непоправне горе спричинила **твоя** маленька господинька **моїй** бідній дитині”* [2(2), с. 831].

У мовленні батька, поважного господаря, що хоче віддати доньку заміж за сина співрозмовниці, протиставне вживання займенників *мій, твій* посилює відтінок докору: *“Ти хочеш тям сказати, що **твій** Дмитро може не захотіти **моєї** Доцьки?”* [2(1), с. 135].

*Займенникові номінативи*. Присвійні займенники нерідко субстантивуються й уживаються для номінації особи. Така назва має яскравий відтінок інтимності, наприклад: *“Та, – запинається Доцька, – та... дідичка наважилась, але **мій** таки... не хоче до них приставати”* [2(1), с. 471]; *“Не жалій мене, **моя**. Ніхто, – чуєш? – ніхто з засуджених довічно не вірить, що йому доведеться відсиджувати кару до кінця”* [2(2), с. 807].

Звертаючись до Нелі, Маркіян також послуговується займенником *мої* в ролі іменника для називання членів своєї сім'ї. Окрім цього, така номінація ще більше інтимізує спілкування, засвідчуючи близькість між співрозмовниками, принаймні з точки зору хлопця (мовця): *"Який я тобі вдячний, що ти їздила до моїх. Ти ще добра? Така гарна й з добрим серцем?"* [2(2), с. 596].

Уживання присвійного займенника в номінативній функції щодо одного з подружжя слугує вказівкою на виняткову близькість і спорідненість осіб і має яскравий фамільярний відтінок. Це одночасно засіб економії мовленнєвих зусиль і можливість уникати конкретних імен, бо співрозмовники і без них добре розуміють одне одного. Наприклад: *"А певно, – підходить Крученючка, – що не хотів іти. Йому хочеться коло молодшої жінки посидіти... А не знаєш, чого хотіла дідичка від твого?"* [2(1), с. 354]; *"Сідай, Броник, сідаю, зятю. І – мовчи. Тихо. Нема твоєї. Побігла кудись"* [2(2), с. 54].

У внутрішньому мовленні Марічки щодо її колишнього нареченого займенник *твій* звучить зневажливо і, зважаючи на окличну інтонацію, досить загрозовано. Вказуючи на спорідненість цього чоловіка з іншою жінкою, дівчина сумнівається у щирості його почуттів до дружини: *"Твій! А той "твій" і вчора заступав мені дорогу. Якби не пригрозила я, що зчиню крик, то так і не вступився б з дороги"* [2(1), с. 354].

Те, що лише дівчині відомо про почуття одруженого чоловіка, допомагає їй стриматись від коментарів і образ, яких від неї очікують, допомагає зберегти власну гідність у складній життєвій ситуації. Марічка розуміє, що, насправді, співрозмовники вживають займенник *твій* не для того, щоб підкреслити близькість чоловіка і дружини, а радше для того, щоб зневажити і образити покинуту дівчину: *"А ця суха, дуплява, прости мені Господи, стара верба хоче її штигнути отим "твій". Та захоче Марічка, то той "твій" сьогодні побіжить за нею, як пес за господаревим возом, але не з тих вона, яких можна покидати, а потім знову підбирати!"* [2(1), с. 355].

Вказівний займенник *той*, що передує фамільярній номінації *твій*, підсилює зневагу, що відчуває Марічка. Таким чином особу виділяють з-поміж інших, вказуючи на посередність, звичайність, й акцентують на негативних рисах.

*Перифраз і синекдоха.* Нерідко присвійний займенник у поєднанні з іменником-назвою частини тіла людини заміняє назву особи, утворюючи стилістичну фігуру синекдоху: *"Тут дорога може йти, йти – і раптом звернути вбік і зникнути з-перед твоїх очей"* [2(1), с. 374]; *"У твоїх руках весь рятунок... а ти відмовляєшся від такої дрібнички"* [2(1), с. 571]; *"Чого ти так дивишся на мене? Я не вірю твоїм очам. Брежуть вони так само, як і твої слова"* [2(1), с. 619]; *"Бо те, що я буду розказувати, не для твоїх вух"* [2(2), с. 189]; *"Але твоє голубине серце не дозволяє тобі ранили дитини..."* [2(2), с. 27].

В інших випадках заміна номінації особи назвою частини тіла є перифразом – влучним стилістичним засобом для вираження таких додаткових значень:

✓ пропозицію одружитися: *"Я на твоєму місці таки настояла б на тому, щоб він офіційно попросив у мами твоєї руки"* [2(1), с. 658];

✓ погрозу побити або й убити: *"Не чіпай його, Стефана, бо він готовий з твого носа зробити плакат"* [2(1), с. 121]; *"Петро Мартинчук обмацує свою шию, навіть не посміхнувшись. – Жилава, до дідьчої матері! Боюсь, Штефанику, що не так легко тобі буде скрутити її! Та й руки в мене геть-чисто дурні! Такі дурні, кажу тобі, що можуть забути і полізти до твоєї шиї"* [2(1), с. 122].

Трапляється переносне вживання займенника *твій* у внутрішньому мовленні персонажа, який уживає такий морфологічний маркер для абстрагування, аналізуючи свою особу і власну поведінку збоку: *"Постарів ти, видко, Завадка, коли вже бабський лад бере*

*верх у твоїм домі!*” [2(2), с. 153]; “*Ось перед тобою дівчина, яку ти колись любив і яка тебе любила. Може, навіть і сьогодні любить... І могла б любити на майбутнє, якби ти міг бути не тим, ким ти є. Але у твоїй ситуації... не маєш права сягати на неї*” [2(2), с. 322]; “*Кінець, Йосифе, Воли Покуття*”. Газети амінь тут, на місці, а *твоє редакторство закінчиться в тюрмі*” [2(2), с. 498]; “*...агов, посестро моя, чи був у твоєму житті Север, чи вмів кохати, але не вмів відстояти права на те кохання?*” [2(2), с. 559].

Субстантивуючись, займенник *твоє* в поєднанні з прислівником *зверху* виступає в ролі перифразу і підтверджує рацію співрозмовника: “*Слухай мене, Леоне, що я тобі скажу. Сьогодні – твоє зверху*” [2(1), с. 221].

Частовживаним перифразом у мовленні персонажів роману є поєднання займенника *твоє* з іменниками *місце* й *бік*: “*Я на твоєму місці таки настояла б на тому, щоб він офіційно попросив у мами твоєї руки*” [2(1), с. 658]; “*Я б на твоїм місці, Катруся, поговорила відверто з доктором*” [2(1), с. 615]; “*А ти не знаєш, що це нечесно з твого боку*” [2(1), с. 202]. Такі висловлювання звучать як порада й ввічлива рекомендація. Рідше як похвала особи: “*Це шляхетно з твого боку, що ти жалуєси свого тата*” [2(1), с. 257].

Отже, присвійні займенники *мій*, *твій* повною мірою реалізують свої стилістичні можливості в контексті художнього мовлення. Найчастіше наявність займенника слугує додатковою вказівкою на різні ступені спорідненості осіб, а також на належність їм певних предметів. Слова цієї частини мови хоч і не мають конкретного предметного значення, а лише вказівне, допомагають реалізувати різноманітні приховані значення: ставлення мовця до адресата (від інтимно-прихильного до зневажливого), оцінити власну особу (здебільшого як винятково поважну), підкреслити важливість іншої особи, символічне значення предмета чи події тощо. Паралельне використання присвійних займенників *мій*, *твій* додатково протиставляє і розмежовує інтереси співрозмовників. Субстантивуючись або поєднуючись зі словами інших іменних частин мови, займенники нерідко виконують номінативну функцію з метою приховати справжнє ім'я особи й інтимізувати мовлення, тобто надзвичайно сконденсовано виражають широку палітру емоцій і почуттів. Перспективним у цьому плані є дослідження стилістичних особливостей займенників інших розрядів, зокрема вказівних, які широко представлені в романі Ірини Вільде.

1. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови / І. Вихованець, К. Городенська; за ред. І. Вихованця. – Київ: Пульсари, 2004. – 400 с.

2. Вільде І. Сестри Річинські [роман: у 2 кн.] / І. Вільде. – Київ: Вид-во «Україна», 2004 – 2005. – Кн.1. – 2004. – 696 с.; Кн. 2. – 2005. – 912 с.

3. Горпинич В. О. Морфологія української мови / В. О. Горпинич. – Київ: Академія, 2004. – 336 с.

4. Капелюшний А. Трансформація текстотвірної ролі займенників у прямосферному мовленні тележурналістів / А. Капелюшний // Вісник Львівського університету. – Серія: Теле- та радіожурналістика. – 2011. – Вип. 10. – С. 239 – 245.

5. Матвійчук Т. П. Займенникова реалізація текстових категорій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. П. Матвійчук. – Київ, 2010. – 26 с.

6. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. – Київ: Вища шк., 2003. – 462 с.

7. Мельник Т. Образність художнього тексту через призму лінгвістичного аналізу: посібник для студентів-філологів / Т. Мельник. – Севастополь, 2005. – 86 с.



8. Скаб М. Прагматика апеляції в українській мові: навч. посібник / М. Скаб. – Чернівці: «Рута», 2003. – 80 с.
9. Стрілець І. Способи апеляції в етикеті української і польської мов / І. Стрілець // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2009. – Вип. 4. – С. 273 – 283.
10. Шалацький Д. Л. Лексико-семантичні групи номінацій адресата у мовленнєвій стратегії докору / Д. Л. Шалацький // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. – Серія: Філологічні науки. – 2013. – Кн. 2. – С. 251 – 256.
11. Ющук І. П. Українська мова: Підручник / І. П. Ющук. – Київ: Либідь, 2008. – 640 с.

*Стаття надійшла до редколегії 20. 04. 2017*

*доопрацьована 10. 05. 2017*

*прийнята до друку 05. 08. 2017*

**STYLISTIC FUNCTIONS OF POSSESSIVE PRONOUNS *МІЙ, ТВІЙ*  
IN "RICHYNSKI SISTERS" NOVEL BY IRYNA VILDE**

**Oksana Dilna**

*Lviv Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education,  
Department of Humanitarian Education  
18 a Ohiyenka Str., 79007 Lviv, Ukraine  
phone: (032) 244 57 06*

Among the interesting stylistic means which are inherent in artistic speech one can note pronouns. Traditionally, emphasis is placed on the important function of pronouns in text creating and on the special role of context for their characteristic.

The peculiarities of the usage of most pronouns are related to their specific semantics: they only indicate objects, that's why the words which have already occurred in the text are traditionally replaced by pronouns, meaning that the author mentions again what is already known to the reader. The following abstraction of semantics leads to the fact that the writer can specify it on his own, filling it with any content he needs.

Pronouns stress diverse phenomena on the basis of correlation with a speaker, pointing out familiar facts. This part of speech "provides not qualitative features, but the presence of the speaker in sight". Thus, expressions containing the pronouns are always subjective.

Personal, possessive and uncategorized pronouns have got the greatest possibilities for stylistic usage. Stylistic potential of possessive pronouns is evident in Iryna Vilde's novel "Richynski Sisters". This is caused by various factors: by the individual style of the author, the theme of the work, by the tradition of using Ukrainian pronouns in live communication, by specific semantics of pronouns and so on. Such basic stylistically conditioned usage of possessive pronouns *мій, твій*: a pronoun as a part of the form of address; pronoun + the name of a creature; pronoun + the name of a subject; pronoun opposition *мій – твій*; paraphrase and synecdoche are worth mentioning, in particular.

*Key words:* possessive pronoun, stylistic function, form of address, nominative, paraphrase, synecdoche.